

A városi üzemek problémája

Írta: Dr. HARRER FERENC ny. alpolgármester

16

A közüzemi gazdálkodás sajátos területe a város. A városnak, mint az emberek nagyszámú szorosan együttélő közületének, bizonyos körülmények között kell gazdasági szükségletek közvetlen kielégítésére vállalkoznia, amelyek a faluban fel sem merülnek, az államnak pedig, ha csak az államszocializmus irányát nem követi, feladatkörébe nem tartoznak. Ilyenek a lakosság olyan szükségletei, amelyek kielégítésére a magángazdaság nem vállalkozik vagy csak olyan módon, amely az összesség érdekében erősen a rovására megy.

A városi üzemi gazdálkodás valóban úgy is keletkezett, hogy bizonyos közszükségleteket a magángazdaság egyáltalában nem elégített ki, vagy — mennyiség, minőség vagy ár tekintetében — nem úgy, amint azt a városi lakosság megkövetelhetette. A városi üzemek eredeti célja tehát kizárólag a városi lakosság bizonyos szükségleteinek kedvezőbb kielégítése volt. Ebből a szempontból a természetes, a közterület kizárólagos használatán alapuló monopóliumok — a víz-, gáz- és elektromos művek, valamint a közúti vasút — előtérbe kerültek azért, mert itt a verseny útján való segítség csaknem kizárt volt. Versenyvállalatok számára — amilyenek a nálunk különösen kifejlődött élelmezési üzemek — ebből az eszmekörből az a követelés fakadt, hogy azokat a városnak csak ugyanazon jogi és gazdasági alapon szabad vezetnie, amelyen az a magángazdaságban szükségképpen történik.

Ettől az elméletileg helyes és a közüzemek keletkezésekor gyakorlatilag is elfogadott állásponttól a fejlődés csakhamar elkanyarodott. A városi igazgatásoknak a folyton szaporodó feladatokkal növekedő terhei mellett a monopolisztikus üzemek hozzájárulása és az üzemi bevételeknek általában könnyű behajtási módjai érhetőleg vonzóak voltak a városok vezetői részére a városi háztartás egyensúlyban tartására és kereteinek kibővítésére. Tarifaleszállításokról, vagy éppen nem jövedelmező szükségletkielégítésekről (pl. nem rentabilis közúti vasúti vonalakról) nemsokára már alig volt szó. A városi üzem merőben vagy legalább is elsősorban pénzügyi instrumentummá alakult át. Másfelől, bár a hatósági (rezszi-) üzem ügy teknikai, mint üzemgazdasági tekintetben minden igényt kielégítően berendezhető, a kereskedelmi mozgékonyaság jelszava alatt, a városi üzemek alakjaként mindjobban előtérbe tolódott a magánjog kereskedelmi társasága. A városi képviselletekből a városi kereskedelmi társaságokba kiküldött képviselők azonnal beidegződnek az üzemekbe. Bámulatos, hogy az általános városi és a fogyasztói érdekeknek legerélyesebb harcosai valamely városi üzem igazgatóságába való belépéssel azonnal a genius loci hatalma alá kerülnek. Az üzemi ügyek előadói a közigazgatásban pedig éppenséggel második vezérigazgatókként viselkednek ahelyett, hogy az üzemekkel szemben a város

1433

általános érdekeit és a lakosságnak szükségletei kedvezőbb kielégítésében fekvő érdekeit érvényesítenék. Így az egykori közhasznú városi rezsivállalatok kapitalista szellemtől átítatott kereső kereskedelmi vállalatokká alakultak át. S amily mértékben ez a fejlődés előrehaladt, a városi üzem a magángazdaság számára már nem szociális tényező, amellyel meg kell alkudnia, hanem versenytárs, amely a közjog túlerejével az ő tevékenységét mindjobban megsűkíti, a fogyasztó közönség szemében pedig a városi üzem alig látszik már másnak, mint könnyen és pontosan működő adógépezetnek.

A városi üzemek e strukturális átalakulása, a háborús és a háborút követő idők szükségleteinek nyomása alatt túltengésbe jutásuk és ezek nyomában az úgynevezett házi üzemeknek, a városok saját szükségleteit, a magánipar és magánkereskedelem kizárásával ellátó intézményeknek elburjánzása, váltották ki világszerte a közüzemellenes hangulatot, amely nálunk különösen a székesfőváros törvényhatóságában most lefolyt harcban nyilvánult meg s amely a meghozott, a főváros üzemi gazdálkodásának kereteit némileg megszorító határozattal sem fog elülni.

Kétségkívül a városi üzemgazdálkodás problémájának a gazdasági alapelvek és az érdekek harcának tüzebe állítása világított úgy reá a városi közüzemi gazdálkodás elfajulásaira — amelyek az általi közüzemeknél egyébként legalább ugyanolyan mértékben bekövetkeztek —, hogy e téren a visszafejlesztésnek be kellett következnie, de az üzemi gazdálkodásnak az eredeti helyes alapra visszavezetése csak akkor várható, ha a problémát most már ebből a forró légkörből kivonjuk és megoldását az elvi alapról átvisszük a gyakorlatba.

Az új fővárosi törvény, az 1930:XVIII. t.-c., már jelentős rendelkezéseket tartalmaz ebben az irányban. Ilyenek: üzemet csak a közérdek által indokolt szükség esetében lehet létesíteni [87. § (4)]; részvénytársaság alakjában üzemet létesíteni vagy fenntartani csak a belügyminiszternek a pénzügyminiszterrel egyetértve megadott hozzájárulásával szabad [91. § (3)]; az üzemeknek elsősorban a szükségletek kedvezőbb, jobb és olcsóbb kielégítését kell szolgálniak s csak másodsorban a székesfőváros háztartásának könnyítését [87. § (2)]. Egy sereg rendelkezés biztosítja továbbá, hogy az üzemi gazdálkodás gazdasági alapelvek alapján folyjék és róla minden pillanatban tiszta kép legyen nyerhető. Gyakorlatilag a legfontosabb azonban az a rendelkezés, amely kimondja, hogy a törvényhatósági tanács tagjai az üzemigazgatóságok tagjai nem lehetnek [89. § (3)]. Ez az inkompatibilitás biztosítja, hogy az üzemgazdálkodással szemben egy olyan terv áll, még pedig a fővárosnak legdöntőbb befolyású terve, amely az üzemigazgatóságokkal szemben teljesen független és így alkalmas arra, hogy az üzemek ön-